

da v cerkvi ni klopi svečnikov, saj Abodiacum kot manjša občestna postaja ni bila škofovski sedež in tudi ni imela svojega svečeniškega zbora.

Po obsegu dokaj večja stavba II pa je prekrivala te ostanke. Ker pa je bila nad tem postavljena okoli 1300 še ena cerkev, so najbolj poškodovani deli cerkve iz II. faze, ki jo je bilo težko časovno točno opredeliti. Ker pa so nad grobom 150 (iz merovinškega obdobja) našli lončenino iz 8. stoletja, ki je bila na nivoju te cerkve, je to opora tej dataciji. Ker omenja Paul von Bernried v svoji Vita b. Herlucae, da je ob prihodu Herlucae obstajala 1085 na griču Lorenzberg cerkev, povezuje Werner tudi srednjo sakralno stavbo z dogodki pred tem datumom. To pa je očitno osmo stoletje, ko tudi pisani viri omenjajo dejavnost avgsburškega škofa Wikterpa, ki je tudi pokopan v vaški Marijini cerkvi v Epfachu. Tako moramo upoštevati možnost, da je Wikterp postavil tudi cerkev na Lorenzbergu, ki jo omenja Vita Herlucae.

Kakor vidimo, je Wernerjeva knjiga o Epfachu zajela časovno več kot tisočletno obdobje, tematsko pa nekaj izrednih spomeniških zapuščin kasne antike in zgodnjega srednjega veka. Pri tem je treba posebej poudariti res nazorno podano grafično dokumentacijo, ki že sama nakazuje rešitve in zgodovinske sklepe. Nekaj poizkusov didaktične izpeljave tlorisov — predvsem obzidja, skladišča in cerkva — je tako nazornih in v svoji preprosti likovni govorici tako dognanih, da nam morajo biti vzor. Res pa je, kar smo zapisali že ob izidu Ulbertove knjige, kjer so bile v profilu narisane le zgodnjeantične plasti, da je celotna dokumentacija vidna šele sedaj, ko so podani stratigrafski podatki za kasno antiko in srednji vek. Kolikor je poučno, če je problem jasno prikazan tudi v slikovni dokumentaciji (kot so to izpeljali v treh knjigah o Epfachu), pa je jasno, da je arheologu možno razbrati vse podatke le, če je podan profil v vsej svoji razčlenjenosti. Tudi zato nam pomeni Wernerjeva zaključna knjiga o Lorenzbergu pri Epfachu tako časovno kot tudi vsebinsko obogatitev. Vsem, ki se v obrobju Alp ukvarjajo z antičnim in srednjeveškim izročilom, pa bodo tri knjige posvečene metodološko in sistematično odlično obdelani postojanki nujen priročnik pri nadaljnjem delu.

P. Petru

Epigraphische Studien 5, 1968, 190 str. in 18 tabel; izdajata Landschaftsverband Rheinland in Rheinisches Landesmuseum Bonn.

Pričujoči zvezek ima zbirni pomen, saj sodeluje v njem več avtorjev, ki obravnavajo vrsto pomembnih vprašanj in odkritij epigrafskih raziskovanj v rimskem imperiju. Vendar velja naša pozornost v tem zvezku predvsem sestavkom G. Alföldyja (*Senatoren in der römischen Provinz Dalmatia*), S. Dušaniča (*Cuillula, an Epigraphic Hapax Legomenon*) in Mirjane Mirkovič (*Die Auxiliareinheiten in Mönsien unter den Flaviern*).

Geza Alföldy, ugledni in priznani pisec številnih del, med njimi tudi knjige o rimskem prebivalstvu province Dalmatia, je načel še vedno odprto vprašanje senatorskega stanu v teh krajih. Ta problem je načel že sir R. Syme, *Roman Senators from Dalmatia*, Serta Hoffilleriana 1940, 225, sedaj pa dodatno obdelal J. J. Wilkes v svojem delu o provinci Dalmaciji. Pri tem je G. Alföldy pokazal tako na senatorje, ki izvirajo iz Dalmacije, in na tiste, ki so se sem preselili. Med domorodnimi bi bil prvi že iz avgustejskega obdobja, in sicer pripadnik Liburnov L. Tarius Rufus in nekoliko kasneje iz istega rodu C. Octavius Tidius Tossianus L. Iavolenus Priscus. Prav tako moremo ugotoviti, po dobrih razlogih G. Alföldyja, da je Dalmatinka tudi cesarica Cornelia Salonina in neki njen sorodnik P. Cornelius Salcularis. Pri tem je avtorja opozoril na izročilo družine Grizogeno iz Splita prof. R. Katičič, češ da izhajajo iz rodu rimske cesarice Cornelijske Salonine. Po njegovih ugotovitvah je rodbina še predсловanskega porekla in bi tudi ime kazalo na zelo star izvir. Ime ni namreč nič drugega kot pozna varianta ženskega imena Chersogone, ime, ki je bilo signum cesarice Salonine in se je ohranilo le na maloazijskih rimskih novcih. Tako bi srednjeveška družinska tradicija rodbine iz Splita izhajala iz starega ustnega izročila, ki povezuje korenine te družine v tisočletno rimsko davnino. Gotovo je to ena redkih družin Evrope, ki bi mogla pokazati tak izjemni rodovnik.

S. Dušanić se v svojem prispevku zadrži na nenavadnem tekstu nagrobnih verzov napisa iz Singidunuma, ki ga je objavil Vulić in kjer nastopa zanimiv naziv za Haronovo barko (cuillula). Avtor je natančno razčlenil jezikovno pokrelo imena in njegovo vsebino.

M. Mirković (v knjigi so ime nekajkrat izmaličili v Miković) je na podlagi že znanih vojaških diplom, predvsem pa na podlagi pred kratkim odkritega izrednega kosa, ki ga je objavila D. Vučković-Todorović sestavila pregledno zaporedje avksiliarnih enot, ki so bile v flavijskem času razporejene v Meziji. Pri tem je avtorica opozorila na zgodovinsko zanimivost, da je prišlo do večjega kopičenja vojaštva že ok. leta 70 in da se v tem kaže verjetno napeto vzdušje, ki je pripeljalo do Domicijanovih vojn z Dačani in barbari na panonski meji.

P. Petru

J. J. Wilkes: *Dalmatia*. London: Routledge and Kegan Paul 1969. XXVII + 572 str. 24 sl. 59 tab. 1 karta v prilogi. (History of the Provinces of the Roman Empire [2].)

Placet etiam (Varroni), *ut Delmatiam quoque, non Dalmatiam pronuntiemus, quoniam a Delmino, maxima civitate tractum nomen existimetur* (Velii Longi de orthographia [ed. H. Keil. Grammatici Latini, VII str. 73, 6], prim. Cassiodori de orthographia [ib. str. 155, 6]). K temu zapisu sicer Wilkes v svojem delu ni zavzel stališča, kakor se tudi ni ukvarjal s problemom imena *Salona* ali *Salonae*, vendar bo do nadaljnjega njegova knjiga »dalmatinska biblija«, ki jo bomo jemali v roke vsakokrat, kadar bomo imeli opraviti s to provinco, čeprav ne bomo mogli na vse, kar je zapisano, prisegati, in čeprav bomo zdaj to zdaj ono v knjigi zaman iskali. Pogrešali bomo na primer že izvrednotenje Varronovega znanja. Varro je bil odličen poznavalec Liburnije in Dalmacije, s katerima se je verjetno posebej rad ukvarjal, v svesti si svojega lastnega ilirskega kognomena, ki ga je bil pridobil davni prednik: *Varro cum de suo cognomine disputaret, ait eum qui primus Varro sit appellatus, in Illyrico hostem Varronem nomine quod rapuerat et ad suos portaverat, ex insigni facto vocabulum meruisse* (Funaioli, Grammaticae Rom. frg. I 342). Gre za prvo ilirsko vojno 229/228 pred n. e. in naš junak je C. Terentius C. f. M. n. Varro, cos. 216. Sam antikvar in arheolog Varro pa je bil leta 89 pred n. e. (?), k letu glej Broughton, MRR II 86) verjetno legat v delmatski vojni, ki jo je vodil prokonsul C. Cosconius. Ob tej priliki je potoval skozi Liburnijo (Varro r. r. 2. 10. 8, glej tudi 10. 7. 9. Cichorius, Römische Studien [1922] 191) in se je kot znanstvenik zanimal za obe področji. Lahko da je iz njegovega znanja črpal tudi Cezar kot prokonsul pri svojih ilirskih kombinacijah (Wilkes 38 jih neupravičeno zavrača, prim. pa 319), kar bi — po konjekturi — nakazovalo tudi zanimivo in presenetljivo dejstvo, da so se liburnijska mesta povsem opredeljeno udeležila državljske vojne. Izčrpne prikaza in osvežitve tedanjih dogodkov doslej še ni bilo in tudi W. ga ni podal. Kot zadnje h temu glej Veith v: Strena Buliciana (1924) 267.

Kdor obravnava provinco Dalmacijo, nikakor ne bi smel pozabiti na »liburnijsko vprašanje«, da tako rečemo. W. se mu je izognil. Podobno se tudi ni spuščal v premnoge druge probleme iz upravnno-tehničnega sklopa. Stanje znanstvenega raziskovanja na tem področju je deloma razvidno iz Alföldyjeve knjige *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien* (1965) 68. Iz virov lahko brez nadaljnjega povzamemo, da so Rimljani Liburnijo do Marka Avrelija obravnavali ločeno od Dalmacije. Po markomanskih vojnah je bila politično zelo verjetno priključena Italiji (meje?! glej tudi A. Degrassi, *Il confine nord-orientale dell'Italia romana* [1954] 94), kot se da dokazovati na podlagi njene tedaj in pozneje izpričane pripadnosti k prokuraturi *alimentorum* (CIL III 6753 = ILS 1396. CIL VIII 822 + 12345 = 23963 = ILS 1347 + add. III p. CLXXIV). Elementi, ki nakazujejo neke vrste ločeno liburnijsko zono in ki deloma koreninijo že v prazgodovini (odnosi do Picena, »liburnijski cippus«, »gynaikokratia«), so sledeči: (1) Venetsko obarvani način poimenovanja (prim. nazadnje *Untermann, *Venetisches in Dalmatien*, v: *Godišnjak [Akad. BiH]* 7, 1970, 5). (2) V času ilirskega osvobodilnega boja 6—9 n. e. je